

Василь ДЕМКІВ

І сотворив Бог людину на свій образ; на Божий образ сотворив її; чоловіком і жінкою сотворив їх. Бт. 1:27.

Так то полишає чоловік свого батька й матір і пристає до своєї жінки, і стануть вони одним тілом. Бт. 2:24.

Наведені в епіграфі цитати свідчать, що поділ на статі, статева приналежність і любов є Божим творінням, Божим задумом. Чоловік і жінка у їхній єдності (а не поодиноці) є образом Божим. Створення жінки з Адамового ребра «плоті від плоті і кости від костей» є аналогією відвічного родження єдиносущного Слова з Отцевого лона, а людська статева любов як найглибша і найтісніша (бо у ній віддає себе цілу, з духом душею і тілом – іншій) є аналогічним відображенням спілкування Божих Осіб у Пресвятій Тройці (грецькою – «perichoresis»). Тому ця любов є плідною і з неї народжується нове життя – нова особа. Наш Господь і Спаситель Ісус Христос, піднісши своєю присутністю в Кані Галилейській подружжя до рівня таїнства та наголосивши на його нерозривності, відкликається на цей початок. Святий апостол Павло зве подружжя «великою тайною» та використовує його як образ відносин Христа і Церкви. У старозавітніх книгах Бог неодноразово представлений як наречений, а Ізраїль, Донька Сіону, як невіста. На підставі цього богослови трактують Пісню пісень, окрім її прямого значення, як алегоричне представлення весільних відносин Бога і людини. Таким чином, християнство у своїй суті та у своїх витоках завжди належно оцінювало і оцінює людську статевість та подружжя. Однак, крім подружжя, в Церкві Христовій існує інший спосіб розкриття себе на шляху доростання до Царства Небесного. Мова йде про дівицтво. Саме воно в парі з подружжям творить два рівноцінні шляхи життя християнина в земній дійсності. Будучи взаємодоповнюючими, ці дві дороги заслуговують на однакову шану і благоговіння у ставленні до них, позаяк творять повноту можливостей, у якій може віднайтись кожна особа, життєва мета котрої – дозрівання в любові до Бога і уподібнення до Нього. Проте гармонійному співжиттю цих двох дійсностей впродовж історії християнства часто загрожували односторонні, а отже, хибні і неправдиві погляди, які призводили до утворення псевдовчень, що в однобічному порядку надавали абсолютну перевагу одній із можливих форм перебування в межах Христової Церкви: чи то подружжю, чи то дівицтву. Для нас взірцем у ставленні до різноманітних побутуючих поглядів щодо подружжя і дівицтва нехай будуть біблійні істини, які абсолютно рівноцінно і однаково позитивно розглядають ці два стани, а також традиція Церкви, упорядниками і передавачами якої стали св. Отці, християнські мислителі і письменники. Саме на них зосередимо нашу увагу. Найперше застановимось над тими правдами, які подають сторінки Святого Письма стосовно нашого питання, а згодом здійснимо невелику історичну подорож у творчість деяких св. Отців і християнських мислителів, котрі розглядали і присвячували свої праці питанням подружжя і дівицтва. Отож, сам Христос представлений у кількох притчах в образі нареченого: притча про дів, притча про весільний бенкет у царського сина. Христос називає себе женихом. Проте Ісус, мовлячи про гідність подружжя, говорить також про особливе покликання бути скопцем задля служіння проповіді Євангелія. Також ап. Павло каже: «Я бажав би, щоб усі люди були, як і я [неодружені – примітка автора], та кожен має свій особливий дар від Бога, один – такий, а другий – інший» (I Кор. 7:7). Апостол народів у своїх листах під

натхненням Святого Духа чітко розкриває питання подружжя і дівицтва. Висловлюючи глибину стосунків у подружжі, Павло пише: «Коріться один одному у Христовім острасі. Жінки нехай коряться своїм чоловікам, як Господеві, бо чоловік голова жінки, як і Христос Голова Церкви, свого тіла, якого він Спаситель. А як Церква кориться Христові, так у всьому й жінки – своїм чоловікам. Чоловіки, любіть своїх жінок, як і Христос полюбив Церкву й видав себе за неї, щоб її освятити, очистивши купіллю води зо словом, щоб появили собі Церкву славу, без плями чи зморшки або чогось подібного, але щоб була свята й непорочна. Так і чоловіки повинні любити своїх жінок, як свої тіла; бо хто любить свою жінку, себе самого любить. Нхто ж ніколи не ненавидів свого тіла, навпаки, він його і піклується ним, як Христос Церквою, бо ми – члени тіла його. Тим то покине чоловік свого батька і свою матір, і пристане до своєї жінки, і вони обоє будуть одне тіло. Це велика тайна, а я говорю про Христа і Церкву. Нехай же кожний з вас зокрема любить свою жінку так, як себе самого, а жінка нехай поважає чоловіка» (Еф. 5. 21-33). З іншого боку, Павло є співцем дівицтва, не протиставляючи його подружжю, виражає при цьому певні переваги дівицтва у служінні Богу. «Я ж хочу, щоб ви були без журби. Хто не жонатий, клопочеться про Господні справи, як подобатися Господеві; а хто жонатий, клопочеться про справи цього світу, як догодити жінці, і він поділений. Так само й жінка незаміжня, і дівиця клопочеться про Господні справи, щоб бути святою і тілом, і духом, а заміжня клопочеться про справи світу цього, як догодити чоловікові» (I Кор. 7:32-34). Однак, тут необхідно ствердити, що апостол не дорікає чоловікам, котрі піклуються про своїх жінок, не осуджує дружин через те, що вони прагнуть догодити своїм чоловікам, а радше стверджує, що їхні серця розділені між любов'ю до Бога і любов'ю до свого чоловіка і через обов'язки подружнього стану їм важко знайти час, щоб роздумувати над божественним. Адже обов'язок подружнього стану чітко вимагає: бути поєднаними взаємними узами як в радості, так і в смутку. Поряд із ап. Павлом, котрий вів дівственне життя, маємо приклад ап. Петра. Йоан Ліствичник наголошує, що саме Петру були дані ключі Царства Небесного, котрий не був дівственником по плоті (Євангеліє згадує, що він мав тещу, а очевидно й жінку), але був чистим. Отже, бачимо, що величні світочі Церкви Христової, якими є св. ап. Петро і Павло, несуть нам правду власним прикладом про рівність дівственників і одружених, котрі служать у винограднику Господньому. Подальший розвиток і осмислення цього питання в історії Христової Церкви можемо проаналізувати у творах християнських мислителів і авторів. Передусім слід зазначити, що всі ці думки, крім глибоких розважань, є похідними щодо богоодкровенної істини, проілюстрованої на сторінках Святого Письма. Як пише англійський католицький письменник Гілберт К. Честертон, «Церква горіла найчистішим вогнем ціломудрія, вона умертвляла плоть, але різниця (між Церквою та всіма тими, що протиставляли ці дві дійсності через вивищення однієї, серед них маніхеї, гностики) була від того не меншою, а більшою... Чоловік міг день і ніч стояти на стовпі і вславитися аскезою. Але вартувало йому сказати, що світ бридкий, або що одружуватися гріх, як його засуджували за ересь». Натомість, хибні погляди на подружжя і статевість не залишились без впливу. Вони поширилися в Церкві на рівні духовенства і вірних і утворили певну думку щодо цих питань. Такі думки хоч не завжди співпадають з Христовими словами, однак інколи знаходили своє відображення у творах християнських авторів. Св. Августин (354-430 рр.) у «Сповіді» нарікає на свою похитливість, розуміє зв'язок із жінкою як рабство і «липкий клей насолоди», а окрасою чесного подружжя вважає «впорядковане сімейне життя і виховання дітей». Він не

згадує про подружню любов та про її велич. Щоправда, св. Августин, згадуючи свою нешлюбну жінку, матір його сина Адеодата, говорить, що «його серце приросло до неї» та що коли її відірвали від нього, то його серце «розірвали і воно кровоточило». Ми можемо трактувати ці слова як слова любови, проте сам св. Августин у них не вкладає цього значення. Важко, зичайно, аналізувати поставу Августина у цьому питанні і шукати її причини. Проте більшість коментарів наголошують на причинах такого ставлення Августина, а саме: атмосфера язичницького Риму, яка осквернила все, пов'язане зі статевістю, а також його особисте невпорядковане життя до навернення. Якусь роль щодо цього питання відіграли, мабуть, і його колишні маніхейські погляди. Правда, говорячи про стриманість, яка відкрилась йому в гідності ціломудрія, св. Августин вказує на те, що пізніші автори назвуть «подружжям з Христом». Всепоглинаюча любов до Бога у нього є підставою стриманости. Однак створюється враження, що любов до Бога та любов до жінки є для нього взаємовиключними. Негативне ставлення до подружжя мав Тертуліян (155-220), християнський мислитель і письменник. Його жорстка категорична моральна постава не давала можливости оцінити скарб, який несе християнське подружжя. Зрештою, ця позиція привела його до єресі монтанізму, яка негативно ставилась до подружжя. Але, крім цих поглядів, у період становлення і перших кроків Церкви Христової більшого захисту, очевидно, потребувало дівицтво. Інститут подружжя належав до сфери громадського права, тому був більш закорінений у свідомості людей. Богослови не вважали за потрібне окремо обговорювати його. Звідси святоотцівська традиція не створила розвинутого і детально розпрацьованого богослов'я подружжя. Дівицтво ж, попри спорадичні прояви у Старому Завіті і в стародавньому світі загалом, було новим явищем для поганського світу і тому потребувало особливої апології. Багато Отців ранньої Церкви восхваляли дівицтво: достатньо згадати імена Климента Римського, Ігнатія Антіохійського, Орігена, Климента Олександрійського, Методія Олімпського. У IV ст. окремі трактати про дівицтво пишуть Атанасій Великий, Василь Анкирський, Григорій Богослов, Іван Золотоустий, Єфрем Сирін – на Сході, Амброзій Медіолянський і Августин – на Заході. При цьому в IV ст. не з'явилося жодного твору, який би ґрунтовно осмислював подружжя. Неодноразово теми подружжя заторкувались у зв'язку із дівицтвом і там воно по-богословськи осмислювалось. Також питання подружжя згадувались у дисциплінарно-канонічному аспекті, зокрема Гангарський собор (бл. 340 р.) видав серію правил проти тих, хто, практикуючи дівицтво, погорджує подружжям або принижує його. Сам факт появи цих правил вказує на те, що ставлення до подружжя в християнському середовищі було неоднозначним, часто траплялися крайнощі. У цей період на увагу заслуговує трактат св. Методія Патарського (III ст.) «Бенкет десяти дів». У ньому міститься обширна розгорнута апологія дівицтва як наслідування образу життя Ісуса Христа, однак ми знаходимо там декілька сторінок посвячених богословському обґрунтуванню подружніх стосунків між чоловіком і жінкою. Зокрема, розкривається думка про те, що це спілкування, ці стосунки є дійством на образ Божий, позаяк через них сам Бог-Творець створює нові людські істоти, чоловіче сім'я стає «причасником Божественній творчій силі». Зразком у богословленні на цю тему є «Слово про дівицтво» Григорія Богослова (IV ст.). Григорій, базуючись на ґрунті філософії, подає християнське бачення подружжя і дівицтва. Наголошуючи на позитивному аспекті подружжя, Григорій підкреслює, що завдяки ньому зберігся людський рід. Григорій використовує образ ріки у представленні людського роду. Ріка людського роду через смерть зупинила б свій рух, висохла б, але через подружжя вона

постійно поповнюється новими водами, які забезпечують їй довготривале існування. Святі Отці, зокрема Григорій, вбачають у подружжі не просто засіб збереження людини, але надають йому спасительного значення. Подружжя розглядається першою чергою як особовий зв'язок, а не природний. На особовому рівні це засіб спасіння. Христос прийшов у світ через подружжя, і перше, що він відновив, зробив засобом спасіння, освятив це – подружжя. За Григорієм, подружжя послужило прикрасою землі, а дівицтво – прикрасою Божого Неба. Осмислюючи образи подружжя і дівицтва, Григорій не протиставляє їх, але вказує на відмінності. Подружжя, на думку Григорія, не віддаляє від Бога, а наближує подругів. Перебувати у подружжі важче, ніж у дівицтві. Подружжя порівнюється до «великого корабля», який потребує більшої благодаті, більшої допомоги Божої. Чому подружжя «більший корабель», ніж дівицтво? Воно потребує більше зусиль, більше турбот про дітей, жінку, а це збільшує потребу частішого і глибшого звернення до Бога, щирої молитви. Чим більше відчуття присутності Бога в подружжі, тим більша любов і між собою, і до Бога. Окреслюючи, у свою чергу, дівицтво, Григорій висловлюється: «Дівицтво – це прекрасний дар нашого життя, дар, світліший від золота, дар тим, у кого любов до дівицтва відкинула земне життя, піднімаючи звідси крила їхнього ума до Найвищого Бога». Отже, дівицтво – це дар Божий, харизма. Дівицтво можна реалізувати тільки благодаттю Божою. Продовжуючи нашу історичну подорож із зупинкою у Середньовіччі, подивимось на епохальну постать Римо-Католицької Церкви св. Тому Аквінського (XIII ст.), для якого подружжя, без сумніву, є добром. Згідно з його вченням, у подружжі є три цілі: діти, взаємна допомога, лік від пожадливості. У свою чергу, оспівуючи дівицтво, Тома дарує йому найпоетичніші епітети, стверджуючи, що «дівицтво нагороджене атрибутом найвищої краси». Тому, за словами Пія XII, його приклад зачаровує і є дивовижним доказом того, що влада духу над тілом – це результат божественної допомоги і знак випробуваної чесноти¹. Революція поглядів на любов і статевість приходить з постатю Дітріха фон Гільдебранда (XIX-XX ст.). Що він вніс у розуміння статевої істини? Це було глибшим усвідомленням вічного і незмінного «скарбу» істини у вченні Церкви. На відміну від багатьох поширених думок, Дітріх твердить, що саме любов творить найглибше і найвластивіше ядро подружжя. Він стверджує, що так як подружжя сутнісно є спільнотою любові, у якій, згідно із словами Спасителя, «двоє стають одним», то навіть таке подружжя, яке не має дітей з причин, які неможливо усунути, не втрачає через це свого значення і внутрішньої краси, бо освячується подружньою любов'ю і прославляє Бога як найвища спільнота любові. Не менш глибоке осмислення і розуміння християнського подружжя висвітлює сучасник фон Гільдебранда, наш славний мислитель і митрополит Андрей Шептицький, і тим ілюструє розвиток цього питання у нашій Церкві. Життя наречених у душі святого Таїнства Подружжя митрополит розглядає як один із шляхів досягнення вірними вічного спасення. Він намагається донести вірним такий погляд на християнське подружжя, згідно з яким сімейне життя є тим середовищем, у якому досвідчується глибина Божої відкупительної любові. Підсумувати цей невеликий огляд можна думками блаженної пам'яті Папи Івана Павла II, котрий присвятив численні твори проблематиці любові, статевої та подружжя. Папа розпочинає із твердження, що людина є образом Божим, тому любов є її «основним покликанням». Існує два особливі шляхи, за допомогою яких можливо здійснити покликання до любові у житті. Один з них полягає в об'єднанні з Христом у таємничій безшлюбності «задня Царства Небесного», інший – це подружня любов. Ця любов охоплює все людське ество, тіло і душу, усі сили серця, волі і тіла. Далі за своєю

сутністю ця любов є плідна. А плідна подружня любов знаходить своє вираження у дитині. У своїй повноті любов чоловіка і жінки, котрі зберігають її чистоту, є аналогією і наочним віддзеркаленням стосунків між Богом та Його улюбленою Церквою. Отож, гармонійно усвідомлюючи ці дві дійсності (подружжя і дівицтво), в жодному разі не протиставно, нам залишається віднайти свій шлях, до якого ми покликані, і в ньому здійснити спасіння та допомогти в цьому ближнім.

1 Документи католицької церкви про шлюб та сім'ю. Львів 2002.

В. Демків. Подружжя і дівицтво: конфронтація чи гармонія // Слово № 2 (36) (2008) с. 30-32